

Obrazovanje kao prevencija elektronskom nasilju

Andrijana Pešić¹ i Živadin Micić²

¹ Student Fakulteta tehničkih nauka, Čačak, Univerzitet u Kragujevcu, Srbija

² Fakultet tehničkih nauka, Čačak, Univerzitet u Kragujevcu, Srbija

e-mail andrijana90pesic@gmail.com

Rezime: Broj korisnika informacionih tehnologija se rapidno povećava, a najviše ih upotrebljava mlađa populacija. Pored brojnih mogućnosti, savremena tehnologija nosi sa sobom rizik od elektronskog nasilja. Cilj ovog rada je da utvrdi koliko i u koje svrhe mladi koriste digitalne uređaje i Internet, da li izlažu sebe rizicima digitalne komunikacije, u kom stepenu su mladi uključeni u različite oblike elektronskog nasilja i kako reaguju u slučaju da su žrtve elektronskog nasilja, pri čemu je korišćena deskriptivna statistika. Uzorak je činio 98 učenika iz dve osnovne škole. Rezultati istraživanja su pokazali da većina učenika koristi Internet, da poznaju mere zaštite, ali ih ne koriste, stoga su najčešće izloženi uznemiravanju na socijalnim mrežama. U slučaju nasilja učenici se retko obraćaju za pomoć, a nastavnici ih najviše upozoravaju na moguće opasnosti.

Ključne reči: elektronsko nasilje; obrazovanje; prevencija.

1. UVOD

O internetu i savremenim dostignućima informacionih tehnologija (IT) poslednjih godina se govori više nego o svim ostalim medijima zajedno. Broj korisnika iz godine u godinu raste, a sadržaji su sve bogatiji i raznovrsniji. Razvojem, globalna računarska mreža otvorila je nove mogućnosti koje dovode do niza nepravilnosti i zloupotrebe korišćenja tehničkih dostignuća.

Usled nedostatka obrazovanja u pogledu opasnosti kojima su izloženi na društvenim mrežama, neiskusni korisnici na svoje profile nepromišljeno ostavljaju informacije i multimedijalne sadržaje koji mogu biti zloupotrebjeni od strane različito motivisanih korisnika interneta. Tako se otvara prostor za širenje različitih formi nasilja – elektronsko nasilje (cyberbullying). Definišući parametre elektronskog nasilja (na primer, koje komunikacione tehnologije su uključene, kako se mogu zloupotrebiti, odnosno na koga i sa kojim efektom) donekle su dokazane poteškoće, delom zbog toga što su metode koje koriste sajber nasilnici raznovrsne. Nasilje obuhvata veliki broj različitih tipova ponašanja. Ipak, u svojoj srži, elektronsko nasilje uključuje maltretiranje kroz upotrebu tehnologije, kao što su internet i mobilni telefoni.

Elektronsko nasilje može uključivati bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobilnim telefonom čiji je cilj povrediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti dete, mlade ili odrasle koji se ne mogu zaštititi od takvih postupaka. Može biti u obliku tekstualnih

ili videoporuka, fotografija ili poziva, a nasilje se sve češće odnosi na nekoliko oblika komunikacije, uključujući zvuk, slike, animacije i fotografije, [1].

Godinama unazad, u literaturi se navodi više vrsta ovakvog vida nasilja [2, 3]:

- Elektronske poruke koje sadrže vulgarnosti i uvrede (flaming);
- Slanje pretećih poruka;
- Ocrnjivanje i optuživanje drugog slanjem glasnica i laži, da bi se nekome uništila reputacija ili pokvarili odnosi sa drugima;
- Lažnim predstavljanjem nasilnici se predstavljaju kao druga osoba (koristeći njen nadimak ili šifru i sl.), čineći stvari koje toj drugoj osobi uništavaju ugled ili je dovode u sukob sa drugima;
- Indiskrecija – otkrivanje nećijih tajni, podataka i slika koji nisu namenjeni drugima;
- Isključivanje – izbacivanje nekoga iz foruma, diskusione liste i sl.;
- Slanje neprimerenog seksualnog materijala (sexting).

2. ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da pruži informacije o tome koliko i na koji način učenici koriste digitalne tehnologije i koliko se izlažu rizicima, kao i sa kojim faktorima su izloženost rizicima i nasilje putem interneta povezani. Rezultati ovog istraživanja treba da posluže kao osnov za sprečavanje zloupotrebe digitalnih medija i za podizanje svesti učenika, nastavnika i roditelja o ulozi i značaju digitalnih medija u savremenim uslovima života.

U fokusu istraživanja bili su sledeći oblici digitalnog nasilja:

- Uznemiravanje mejlovima (uvrede, pretnje, ružne šale i slično);
- Uznemiravanje na socijalnim mrežama;
- Uznemiravanje na veb stranicama: prikriivanje identiteta, preuzimanje identiteta, lažno predstavljanje, korišćenje tuđih naloga, postavljanje fotografija i snimaka drugih osoba bez njihovog odobrenja, postavljanje neistinitih i uvredljivih sadržaja, slanje virusa.

Metoda istraživanja: Sprovedeno istraživanje je anketnog tipa. Za potrebe ovog istraživanja sačinjen je upitnik za učenike osmog razreda osnovne škole. Upitnik je razvijen polazeći od upitnika iz istraživanja koji je deo projekta “Zaustavimo digitalno nasilje”, [4].

Tehnike obrade podataka: Korišćeni su postupci deskriptivne statistike – frekvencije i procenti. Za obradu podataka korišćen je statistički softver SPSS.

Uzorak: Istraživanje je realizovano na uzorku od 98 učenika osnovne škole, od kojih je 46,9% učenika - dečaka i 53,1% učenica - devojčica. Ispitivani su učenici četiri odeljenja osmog razreda iz dve osnovne škole u Čačku. *Varijable:* pol i učestalost korišćenja računara.

Tok ispitivanja: Ispitivanje učenika je realizovano početkom oktobra meseca školske 2013/2014. godine. Predviđeno vreme za popunjavanje upitnika bilo je oko 20 minuta.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

3.1. Posedovanje digitalnih uređaja i pristup internetu

Među osmacima koji koriste internet, više od polovine koristi internet svakodnevno (49%) ili skoro svakodnevno (37,8%), dok veoma mali procenat njih koristi jednom ili dva puta

mesečno, svega 1%.

Većina roditelja koristi internet (90,8%).

Učenici smatraju da 52% roditelja zna da koristi računar i internet manje od njih samih, trećina (32,7) zna da koristi internet koliko i njihovi roditelji, dok ostatak učenika smatra da roditelji znaju da koristi računar više od njih samih.

Na pitanje sa koliko godina si prvi put pristupio internetu, 32,7% učenika je prvi put pristupilo internetu sa deset godina, upola manje učenika (15,3%) je pristupilo internetu sa sedam godina. Većina učenika je prvi put pristupila internetu u razdoblju od 7-11 godina.

3.2. Aktivnosti učenika na internetu

Učenici najčešće koriste internet za posećivanje socijalnih mreža svakodnevno (72,4%), gledanje spotova, serija, filmova na internetu (45,9%), pretraživanje veb stranica (42,9%), 37,8% učenika svakodnevno igra igrice i priča preko četova. Učenici najmanje posećuju forume i čitaju i pišu blogove. Jednom do dva puta nedeljno učenici koriste internet za učenje za školu (40,8%).

Poziv za prijateljstvo od osoba koje ne poznaju prihvatilo je 57,1% učenika. Lične podatke na profilima/blogovima ostavljalo je 30,6% učenika. Na poruke nepoznatih odgovaralo je 27,5% učenika, a na četetu se 30,6% dopisivalo sa nepoznatim osobama.

Učenici uglavnom poznaju mere zaštite na internetu u visokom procentu (blokiranje osobe na društvenim mrežama, podešavanje privatnosti, pronalaženje informacija na internetu kako bezbedno koristiti internet), dok 53,1% učenika ne zna da blokira osobu od koje ne želi da primi elektronsku poštu.

Prema dobijenim podacima, u najvećem broju slučajeva (za 93,9% dece koja imaju profil), lične informacije mogu da vide samo osobe koje su im prijatelji na socijalnim mrežama.

Elektronska pošta i razmenjivanje mejlova je najmanje popularan vid komunikacije među učenicima. Samim tim, ni uznemiravanje mejlovima nije čest oblik digitalnog nasilja.

Uznemiravanju na socijalnim mrežama izloženo je 16,3% učenika. Učestalost izlaganja nije presudan faktor, jer jedna fotografija može dovoljno da ugrozi učenika.

U slučaju uznemiravanja, većina učenika nije ništa preduzela. Nastojali su da razgovaraju ili su pokušali da vrate istom merom odgovorilo je 2% učenika. Samo 1% je rekao roditeljima, a 3% rekao/la drugu/drugarici. Niko od učenika se nije obratio nastavniku ili psihologu iz škole, što ukazuje na to da škola mora više da se uključi u ovaj problem.

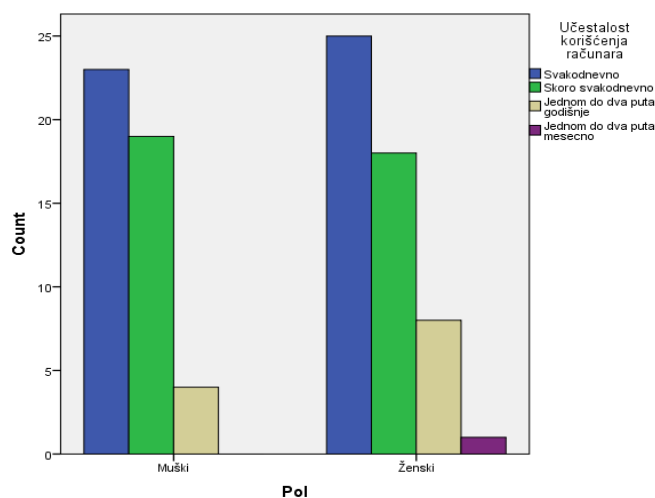
3.3. Pomoć odraslih u zaštiti od elektronskog nasilja

Roditelji se trude da saznaju šta njihova deca rade na internetu (50,1%), u istoj meri umeju da utvrde koje sajtove su posećivali. Samo 27,6% roditelja primenjuje tehničke mere zaštite. Roditelji upozoravaju decu na moguće opasnosti (80,6%) i daju savete za zaštitu na internetu (64,3%). Nastavnici upozoravaju učenike na moguće opasnosti (90,8%), dok roditelji daju savete za zaštitu na internetu u nešto manjem procentu (87,8%).

3.4. Učestalost korišćenja računara po polu

Devojčice u odnosu na dečake više posećuju socijalne mreže. Posećenost za devojčice je 80,8%, a za dečake 63%. Devojčice takođe više pričaju preko četova.

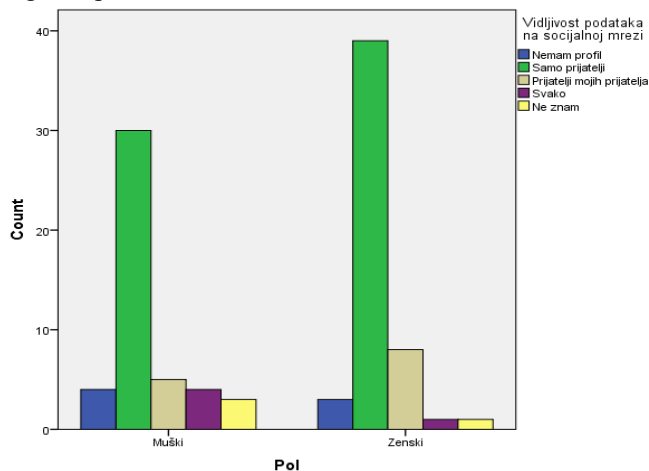
Dečaci više vode računa o tehničkim merama zaštite računara odnosno ažuriranju programa i aplikacija (30,4%) i aktiviranju firewall-a (13%).

Slika 1. Učestalost korišćenja računara po polu

Sl. 1 prikazuje razlike između dečaka i devojčica po učestalosti korišćenja interneta.

Iz ugla učenika roditelji se više trude da saznaju šta devojčice rade na internetu (61,5%), kao i to da ih roditelji upozoravaju na moguće opasnosti (96,2%), i daju im savete kako da se zaštite na internetu (78,8%), dok roditelji dečake manje u odnosu na devojčice prate i upozoravaju na moguće opasnosti.

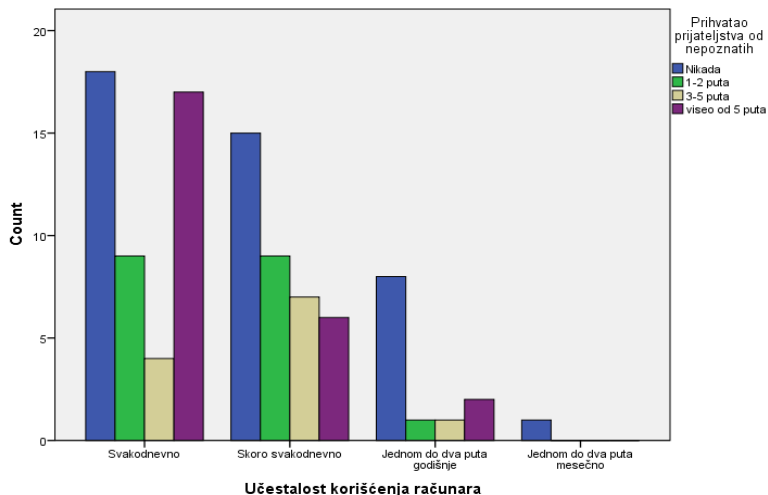

Slika 2. Vidljivost podataka na socijalnoj mreži po polu

Prema analiziranim rezultatima, na Sl. 2, za najveći broj ispitanika (za 98% dece koja imaju profil) informacije o učenicima mogu da vide samo osobe koje su im prijatelji na socijalnim mrežama. Ipak, devojčice (15,4%) i nešto manje dečaka (10,9%) koji imaju profil privatne stvari dele sa drugima osobama.

3.5. Prihvatanje prijateljstava od nepoznatih osoba po učestalosti korišćenja interneta

Učenici koji svakodnevno pristupaju internetu, češće prihvataju poziv za prijateljstvo od nepoznatih osoba, dok oni koji koriste internet jednom do dva puta mesečno uopšte nisu izloženi takvom riziku, [5].

Slika 3. Prihvatanje prijateljstava od nepoznatih osoba po učestalosti korišćenja interneta

4. PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE I PREPORUKE

Deca pre svega treba da razviju odnos pun poverenja sa nekim od odraslih kome veruju (nastavnik, roditelj, ili neko drugi), tako da mogu da pričaju o iskustvima koja su doživeli na internetu. Oni treba da koriste podešavanja privatnosti na nalogima koje upotrebljavaju. Ovo će svakako smanjiti rizik od nasilja putem internet, [6].

Roditelji moraju edukovati svoju decu o pravilima ponašanja na internetu. Takođe moraju nadgledati dečiju aktivnost dok su onlajn, posebno u početnoj fazi istraživanja interneta. Roditelji moraju svojoj deci dati slobodu, privatnost i odgovornost. Oni neće moći da nadgledaju decu konstantno, zato je ključno održavati komunikaciju sa decom, tako da ona budu voljna da kažu da su doživeli neprijatna ili uznemiravajuća iskustva, [7].

Postoje mnogi preventivni koraci koje profesori mogu preduzeti da pomognu da se smanji broj incidenata elektronskog nasilja koji se dešavaju u školi i izvan škole. Ključne komponente efektivnog programa prevencije nasilja mogu lako da se prilagode segmentima elektronskog nasilja. Važan korak implementacije efektivnog programa prevencije nasilja je kroz pristup problemu, [2].

Od učenika se može zahtevati da kreiraju postere protiv elektronskog nasilja koji će biti prikazani u školi. Stariji učenici mogu da naprave kratku prezentaciju za mlađe učenike o važnosti korišćenja tehnologije. Poenta je da se osudi ponašanje (bez osude počinioca!), šaljući poruku ostatku školske zajednice da nasilje u bilo kom obliku nije prihvatljivo, [7].

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati istraživanja omogućavaju zaključivanja sa više aspekata prevencije, a pre svega: dece, roditelja i nastavnika.

Bezbedonosna kultura mladih je veoma važan faktor u suzbijanju elektronskog nasilja. Preventivna rešenja treba da obuhvate obrazovanje roditelja, nastavnika/škole, dece, kao i pojačan sistem kontrole i mere kažnjavanja.

Obrazovanje roditelja igra važnu ulogu u prevenciji rešavanja ovog problema. Roditelji moraju da budu upoznati sa problemom elektronskog nasilja kao i sa preventivnim merama, korišćenjem specijalizovanih programa za kontrolu i blokadu neželjenih stranica.

Deca treba da se upoznaju i edukuju u vezi sa pretnjama na internetu, da prepoznaju koje se situacije mogu svrstati u rizične, da poštuju pravila ponašanja na internetu.

Pored nezaobilazne podrške roditelja u suzbijanju elektronskog nasilja, takođe je važna i neophodna podrška nastavnika i škole, odnosno celokupne zajednice kroz medijske i edukativne kampanje u cilju podizanja svesti o zloupotrebama na internetu, bezbednom korišćenju interneta, preventivnim merama.

Samo zajedničko obrazovanje roditelja, nastavnika/škole i dece vodi rešavanju problema elektronskog nasilja, jer će se samim tim povećati bezbednost na internetu.

Kaže se da je lanac jak koliko je jaka njegova najslabija karika, a najslabija karika svakog sistema je najčešće čovek. Najbitnije je primenjivati konstantan sistem obrazovanja svih korisnika, a posebno mlade populacije, jer se granica pristupa i korišćenja interneta svake godina pomera ka mladim generacijama, a oni su najpodložniji elektronskom nasilju.

LITERATURA

- [1] Pregrad, J.; Tomić Latinac, M.; Mikulić, M.; Šeparović, N. (2010). *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima*. Zagreb: UNICEF, Ured za Hrvatsku
- [2] Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2008). *Cyber bullying: Bullying in the digital age*. Malden, MA: Blackwell
- [3] Willard, N. (2006). *Cyber bullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social cruelty, threats, and distress*. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet
- [4] Popadić, D., Kuzmanović, D. (2013) *Korišćenje digitalne tehnologije, rizici i zastupljenost digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji*, Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd
- [5] Pešić, A. (2014). *Obrazovanje kao prevencija elektronskom nasilju*. Master rad. Čačak. Fakultet tehničkih nauka., SIR dostupan na: <http://www.ftn.kg.ac.rs/sir-strana-8>
- [6] Vandoninck, S., d'Haenens, L. & Smahel, D (2014). *Preventive measures: how youngsters avoid online risks*. EU Kids Online, London, UK. Preuzeto [27.10.2014], sa <http://eprints.lse.ac.uk/55797/>
- [7] Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2014). *Cyberbullying fact sheet: Identification, Prevention, and Response*. Cyberbullying Research Center. Preuzeto [16.10.2014], sa http://www.cyberbullying.us/Cyberbullying_Identification_Prevention_Response.pdf